

Sosialismi vyöryy Ruotsista ja Pirkkalasta

Ville Okkonen:

Peruskoulu vastaan. Yksityisoppikoulu ja yhteiskuntajärjestys 1966–1975. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C osa 444: Scripta Lingua Fennica Editia. Turku 2017. 349 s. ISBN 978-951-29-6973-9.

Kasvatuksen ja koulutuksen historiasta tuli Pisa-vertailujen myötä osa Suomen kansallista menestystarinaa. Tasa-arvoperiaatteille rakentuva koulutusjärjestelmä kuvautuu yhteiseksi kansalliseksi saavutukseksi. Historiallisessa ja sosiologisessa tutkimuksessa on kuitenkin myös tähtytty kansallisen menestystarinan taakse. Kasvatuksen ja koulutuksen historia piiryy myös poliittisten kamppailujen historiaksi.

Ville Okkonen vahvistaa vankalla väitöskirjallaan tätä tutkimussuuntaa. Hän tutkii peruskoulun vastustusta ja jarrutusta vuoden 1966 eduskuntavaaleista ja kansanrintamahallituksen muodostamisesta alkavana kymmenen vuoden ajanjaksona, jolloin yhtenäiskoulun toteuttamisesta päätettiin ja uusi järjestelmä pantiin vaiheittain täytäntöön. Okkonen on tunnistanut koulutuksen historiallisista kuvauksista kansallisen menestystarinan lisäksi toisenkin voittajien historian kertomuksen. Siinä lopputuloksena on vapaan maailman voitto kylmässä sodassa, ja tästä tähytysaukosta koulu-uudistuksen jarrutus näyttäytyy vasemmistovaaran torjuntana. Okkonen purkaa tätä kertomusta tutkimalla ennen muuta yksityisoppikoulujen puolustustaistelua, joka laajeni toimijoidensa käsityksissä taisteluksi koko yhteiskuntajärjestyksestä.

Okkosen lähdeaineisto on erittäin laaja ja monipuolinen. Pääosan ovat tuottaneet ja tallentaneet peruskoulun arvostelijat ja vasemmistovaaran torjujat: Yksityisoppikoulujen liitto, Vapaan koulutuksen tukisäätiö, Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki, Elinkeinoelämän Valtuuskunta ja useat tärkeät henkilöt. Sivuuon on jätetty oppikoulunopettajien järjestöt ja lehdet, joiden avulla olisi voinut pohtia pidemmälle pedagogisten ja poliittisten argumenttien suhdetta. Keskittyminen poliittisiin prosesseihin osoittautuu joka tapauksessa hyväksi ratkaisuksi.

Esitellessään lähestymistapaansa Okkonen korostaa järkevästi tutkijoiden tieteellisen keskustelun ja tutkimuksen kohteena olevan poliittisen keskustelun välimatkaa. Tutkittavien todellisuus käsitykset ovat tutkijan rekonstruoidaan historiallista todellisuutta. Hyvän metodologisen periaatteen toteutuksessa näkyy tosin hieman horjuntaa. Paikoin lähdekritiikki uhkaa kaventua kysymykseksi siitä, vastasiko jonkin aikalaistoimijan lausuma todellisuutta, ja silloin tällöin tutkija asettuu

koulunuudistajien puolustusasianajajaksi oikeistolaisia aikalaissyttöksiä vastaan.

Yleisesti ottaen Okkonen onnistuu sangen hyvin tulkitsemaan kannanottoja ja käsityksiä sekä kulloistenkin poliittisten tilanteiden että pitkäkestoisten ideologisten juonteiden ja etunäkökohtien kannalta. Käy selväksi, että monet oikeistolaiset esittivät ja ymmärsivät omat kantansa epäpoliittisina, asioiden oikean ja luonnollisen järjestyksen mukaisina, ja näkivät poliittisuutta vain vasemmiston pyrkimyksissä. Useimmat lukijat tulisivat tosin vähemmälläkin vakuuttuneiksi siitä, että myös oikeistolaiset näkemykset olivat poliittisia, ja niitä, jotka toisin ajattelevat, taajakaan toisto ei vakuuta.

Analyyysi olisi hyötynyt argumentaation ja retoriikan tutkimuksen virikkeiden systemaattisemmasta hyväksikäytöstä. Niitä olisi tarjonnut etenkin Albert O. Hirschmanin tutkimus uudistusten vastustamisen retorikasta. Teoreettis-metodologisen ulottuvuuden tällainen vahvistaminen olisi auttanut kiinnittämään enemmän huomiota erilaisten foorumien ja yleisöjen merkitykseen siinä, mitä ja miten puhuttiin, ja tunnistamaan käsitteiden hallinnasta ja merkityksistä käytyjä kamppailuja.

Okkosen työ ei ainoastaan tarkenna vaan myös muuttaa kuvaa peruskoulun toteutusvaiheen poliittisesta taistelusta. Siitä nousee erityisesti kaksi uutta tärkeätä tutkimustulosta. Ensiksikin seikkaperäinen lainsäädäntöprosessien kuvaus osoittaa, että perustuslain tulkitseminen kietoutui peruskoulukiistaan tavalla, johon aikaisempi tutkimus ei ole kiinnittänyt huomiota.

Yksityisoppikoulujen kunnallistamisen vastustajille kyse oli sekä yksityisestä omistusoikeudesta että vanhempien valinnanvapaudesta. Toiseksi tutkimus tuo vakuuttavasti esiin Ruotsista luodun uhkakuvan. Samalla kun peruskoulun rakentajat ottivat mallia Ruotsista, koulu-uudistuksen kritikoille sosiaalidemokraattien johtama Ruotsi oli sosialistisen muutoksen maa. Ruotsalainen sosialismi näytti konkreettisemmalta uhalta kuin Neuvostoliiton ja DDR:n, mikä on peittyneenä näkyvistä kylmän sodan voiton perspektiivistä tehdyissä jälkikäteistulkintoissa.

Kuvaa ”kouluoikeiston” sijoittumisesta ei-socialistiseksi kutsutulle kentälle olisi kuitenkin ollut hyvä selvittää, samoin tuon kentän halkeamia ja muutoksia. Esimerkiksi Elinkeinoelämän Valtuuskunnan tehtävistä oli sen taustajärjestöissä erimielisyyttä: miten sovittaa yhteen ei-socialistisen yhteistyön edistäminen ja vasemmistoyhteistyön hajottaminen, yhteyksien luominen sosiaalidemokraatteihin? Vasemmiston sisäiset jaot ja niitä koskeneet aikalaiskäsitykset olivat olennainen osa tutkimusajanjakson poliittista dynamiikkaa. Vasemmistoyhteistyö näyttäytyi oikeiston kavahtamana sosiaalidemokraattien vasemmistolaistumisena, mutta myös SKP:n taistolaisvähemmistön tuomitsemana sosiaalidemokraattisten ja enemmistökommunististen ay-

johtajien mukautumisena tulopoliittiseen luokkasopu-järjestelmään.

Okkonen hahmottaa tutkimansa kiistat vanhaa säilyttävien ja uutta vaativien ristiriitoina. Niitä ne paljolti olivatkin, mutta tämä ei näytä kattavan kaikkea sitä, mitä tekstin runsas informaatio sisältää. Peruskoulun arvostelijat joutuivat suhteuttamaan kantojaan muutoksiin siinä, miten kansallisen eheyden edellytyksiä arvioitiin julkisessa keskustelussa nopean sosioekonomisen rakennemuutoksen ja poliittis-kulttuurisen murroksen aikana. Heidän retoriikkaansa kuului, kuten väitöskirjan monista lainauksista näkyy, myös moderneja ajatuksia yksilöllisyydestä, yksilöiden erilaisuudesta, yhteiskunnan moniarvoisuudesta ja valinnanvapaudesta. Uusia ajatuksia omaksuttiin vanhojen instituutioiden vaalimiseen, ja vanhoille instituutioille annettiin uusia merkityksiä. Näitä teitä tutkimusajanjakson peruskoulukritiikin juonteet jatkuivat myöhemmässä ”tasapäistävän” julkisen koulujärjestelmän arvostelussa, jota Pisa-tulokset lopulta laimensivat.

Pääotsikko ”Peruskoulua vastaan” saa tukea yksityisoppikoulujen puolustajien ilmaisemista koulutushanteista. Vuoden 1968 koulujärjestelmälaki edellytti kuitenkin myös ns. korvaavan koulun noudattavan peruskoulun opetussuunnitelmaa. Se, että rinnakkaiskoulujärjestelmän periaatteiden vaaliminen muuntui kamppailuksi uuden yhtenäiskoulujärjestelmän muodoista ja sisällöistä, voisi tulla esille selvemmin.

Tutkimusajanjakson loppuvaiheen tarkastelussa tutkimustehtävän rajat hieman hämärtyvät. Kiistoja opettajankoulutuksesta ja oppimateriaalista, erityisesti historianopetusta koskenutta kohua ns. Pirkkalan monisteesta, käsitellään perinpohjaisesti, mutta sitten tarkastelu laajenee Elinkeinoelämän Valtuuskunnan ja Suomalaisen Yhteiskunnan Tuki -säätiön poliittisiin tilanearvioihin ja vaikutuspyrkimyksiin. Vasemmistovaaran torjunnan kuvauksessa syvennyttään Yleisradion ohjelma- ja nimityspolitiikkaan. Johtopäätöksiin johdattaa kuitenkin tutkimustehtävää hyvin vastaava luku siitä, miten kylmän sodan loppuessa avautui ja rajautui uusia tähytysaukkoja koulu-uudistuskiistoihin, ja johtopäätösluku tiivistää erinomaisesti tutkimuksen keskeisen annin. Reipas kirjoitustyylillä ja osuvat lainaukset tuovat esitykseen värikästä ajankuvaa.

Kaiken kaikkiaan Ville Okkonen on tuottanut tärkeätä uutta tietoa 1960- ja 1970-luvun yhteiskunnallisen muutoksen poliittisesta dynamiikasta. Hän osoittaa kasvatukseen ja koulutukseen liittyneiden kiistojen voimakkaan poliittisen latauksen. Poliitiikka ja oikeus kietoutuivat niissä yhteen, ja niihin latautui kamppailu yhteiskuntajärjestelmästä ja -järjestyksestä. Tutkimus tuo vahvasti esiin myös sen, ettei Ruotsi ole ollut Suomessa vain esikuva vaan myös varoittava esimerkki ja vaarallisten ajatusten tartuttaja. Näin tämä työ tarjoaa

kiinnostavia näkökohtia myös keskusteluun pohjoismaisen hyvinvointivaltion muotoutumisesta.

Pauli Kettunen, VTT, professori
Helsingin yliopisto